

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile

Märt Pöder
sündinud 11.09.1979
elukohaga Jakobi 13-2, Tartu 51006
kontaktitav gafgaf@infoaed.ee

VVK 26.08.2025 OTSUSE NR 40 VAIDLUSTUS

Valimiskomisjon (VVK) paistab olevat otsustanud¹ oma 25.-26.08.2025 salajasel koosolekul² jätta läbi vaatamata minu 18.08.2025 valimiskaebuse³ valimisteenistuse (RVT) 13.08.2025 vastuse peale avaldusele puuduse kohta valimiste korralduses⁴, mille RVT jättis oletatavasti läbi vaatamata, sest ei teavitanud mind arusaadavalt ei läbivaatamise tulemusest ega puuduse kõrvaldamiseks ette võetud meetmetest.

Koosoleku õigusvastane läbiviimine

Vormilisest küljest on VVK teinud otsuse koosolekul, mille toimumisest pole antud teada mulle kui kaebajale ei enne ega pärast koosolekut ega minu teada enne koosoleku toimumist ka avalikkusele, sest koosolekuteadet ei leia siiani VVK ja RVT ühiselt veebilehelt, kus viimane teade kannab kuupäeva 19.08.2025. Koosoleku korraldamisega avalikkuse ja minu kui kaebaja eest salaja on võetud mult võimalus koosolekul osaleda, oma kaebust VVK liikmetele tutvustada ning vastata nende küsimustele, kui neid peaks olema. Ka on võetud avalikkuselt, nt valimisvaatlejalt võimalus seda koosolekut jälgida ja tagada niimoodi avalikkuse järelevalve VVK toimingute üle.

Protokolli järgi tehti koosoleku minu kaebust arutanud teise päevakorrapunkti raames ettepanek lisada otsusele märkus, et “VVK liikmete hinnangul ei lahkne valimised.ee keskkonnas esitletud tõlgendus tegelikkusest määral, mis nõuaks VVK sekkumist”, aga see ei leidnud liikmete toetust. Arvestades, et selline ettepanek tehti, siis oleks minupoolne koosolekul osalemine ja selgituste andmine VVK liikmetele võinud muuta oluliselt VVK otsuse sisu. Seetõttu võib olla koosoleku salajane korraldamine mõjutanud otsust ka sisuliselt, pannes minu kaebajana ebaõiglaselt ebasoodsasse olukorda.

Sõltumata detailidest on VVK-l kehtiva RKVS §12 lg3 järgi kohustus pidada oma koosolekuid avalikult, mida ei tehtud ja millega rikuti seadust, sj ei ole VVK toonud salajase koosoleku korraldamiseks ühtegi põhjendust ega alust ei koosoleku protokollis, otsuses endas ega otsuse edastamise meilis⁵.

Kommentaari vorm ei õigusta valeomistust

RVT oma 13.08.2025 vastuses minu avaldusele puuduse kohta valimiste korralduses ei anna teada, et oleks avalduse üldse RKVS §68 lg6 mõttes läbi vaadanud, vaid lihtsalt kordab juba RVT 25.07.2025 vastuses osutatud

väidet, et RVT veebilehel 19.06.2025 tehtud avaldus⁶ on valimisteenistuse kommentaar:

Viidatud artikli puhul on tegemist valimisteenistuse kommentaariga.

Teid huvitavat soovitus „To define in the REA the legal requirements for individual verifiability and its associated coercion-resistance measures“ on raportis avatud punktis 65.

Raportiga võite tutvuda aadressil <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-06/Estonia%20OD>

Täpsemate selgituste saamiseks võite pöörduda ODIHR-i või raportit autorite poole.

Ma ei andnud 18.07.2025 teabenõudes teada huvist raportit soovitustega tutvumise vastu, vaid soovisin teada kust raportist leiab RVT veebis esitatud avalduses konkreetse *teise soovitus*: “Teine on soovitus täiendada algusest-lõpuni-kontrollitavust selliselt, et luua valijale võimalus kontrollida enda häält ka pärast hääle lugemist.” Kuna viidatud punktis 65 faktiliselt sellist soovitus ei esine, siis on ilmselt ekslik või eksitav RVT vastus teabenõudele kui ka vastus avaldusele puuduse kohta valimiste korralduses.

Teabenõude vastusest sain teada, et RVT arvab, et nende kommentaar ei käi ODIHRi õigusraporti kohta, st see “ei refereeri ega tsiteeri raportit”, kuigi avalduse pealkirjas, avalõigus ja tekstis läbivalt osutatakse raportile, sj tuuakse kommentaari lõpus ära ka viide raportile Riigikogu dokumendiregistris. Tsiteerides oma 27.07.2025 avaldust puuduse kohta valimiste korralduses:

See on mulle uus info, mis on ühtlasi ka üllatav, sest mõistliku lugeja jaoks paistab kodulehel olev avaldus käivat ODIHRi raportit kohta.

Avaldus püüab esitada kokkuvõtlikult, mida raportis on meie e-hääletuse kohta ütelnud. Sellest annavad märku raportit kohta käivad kirjeldavad väljendid nagu “ODIHR tunnustab oma hinnangus”, “ODIHR teeb seadusandjale rea soovitusi”, “ODIHRi arvamus rõhutab” jmt.

Avalduse lõpus on eraldi välja toodud kaks ODIHRi soovitus, mis eeldavat RVT hinnangul “väga põhimõttelisi arutelusid ühiskonnas”.Esimene neist puudutab avalikes huvides kaebuste esitamist, mida on käsitletud ODIHR raportit soovituses tähisega “J”, kuid teist soovitus “täiendada algusest-lõpuni-kontrollitavust selliselt, et luua valijale võimalus kontrollida enda häält ka pärast hääle lugemist” ODIHRi raportist ei leia, iseäranis ei leia seda ODIHR õigusraporti punktist 65, millele osutate oma vastuses teabenõudele.

Kui RVT mulle mitte teada olevatel põhjustel arvab, et avaldus ODIHRi raportit kohta ei esita selles raportis sisaldavaid väiteid, st “ei refereeri ega tsiteeri raportit”, siis mõistliku kõrvaltvaataja jaoks raport kahtlemata

ODIHRi raportit refereerib. Teabenõudega saadud uue info põhjal tegin avalduse puuduse kohta valimiste korralduses, milles osutasin, et RVT poolt 19.07.2025 veebilehel avaldatud kommentaar vastupidiselt RVT taotlusele siiski refereerib ODIHRi raportit ja kui see ei olnud tegelikult RVT soov, siis on leidnud aset eksitus, mis on käsitletav puudusena valimiste korralduses.

Kui RVT püüab õigustada oma vastuses veebilehe avalduse kommentaariks olemisega seda, et avaldus omistab ODIHRi raportile väiteid, mida sellest tegelikult ei leia, siis kommentaari vorm sellist käitumist tegelikult ei õigusta. AvTS §31 järgi on valitsusasutused ja avalik-õiguslikud juriidilised isikud kohustatud pidama teabe avalikustamiseks veebilehte, sj tuuakse lõikes 1 eraldi välja Riigikogu kantselei, mille alla RVT kuulub. AvTS §32 lg1 p3 järgi “ei või avaldada veebilehel /—/ teavet, mis ei vasta tegelikkusele või on eksitav”.

Kommentaari vorm ei seo veebilehel tehtud avaldust niimoodi lahti selle fookuses olevast ODIHRi õigusraportist, et kommentaari sildi all võiks omistada raportile väiteid, mida seal ei esine. Kui RVT arvab, et tahtis tõepoolest avaldada *kommentaari ODIHRi raporti ainetel*, siis on ekslikult jäetud mulje, et esitatakse tõetruult raportis tegelikult esinevaid väiteid. Kui RVT eesmärk kommentaaris on aga ODIHRi soovitustega väidelda, siis ka sel juhul ei ole RVT kommentaaris õigustatud omistama ODIHRile soovitusi, mida too tegelikult ei esita. Kui tegu oli RVT esimehe tõlgendusega soovitustest, siis peaks faktiväited ja tõlgendused selgesti eristama, sest vastasel juhul eksib RVT oma AvTS §32 lg1 p3 kohustuse vastu mitte avaldada veebilehel teavet, “mis ei vasta tegelikkusele või on eksitav”.

Vabade ja demokraatlike valimiste kontseptsioon on aluspõhjaks kõigi riigi institutsioonide legitiimsusele, mille tõttu “valimistega seotud küsimustel on demokraatlikus ühiskonnas eriline kaal” (RKPJKo 5-25-3 p13) ja millest lähtuvalt on valimiste korraldajatel demokraatlikus ühiskonnas eriline vastutus. Riigikohtu praktikas on osutatud, et RVT poolsete “selgituste andmine, kummutamaks võimalikke kahtlusi valimissüsteemide usaldusväärsuse suhtes, täidab eesmärgi tagada valimispõhimõtete järgimine” (RKPJKo 5-25-13 p10). ODIHRi õigusraportis esitatud soovitused on kahtlemata olulised ning nende adekvaatne arutelu avalikkuses on demokraatlike valimiste tagamise aspektist oluline ja seetõttu ei saa leppida olukorraga, kus RVT annab valeinfot valimissüsteemiga seotud asjaolude kohta või asub oma veebilehel tegelikkusele mitte vastavate väidete abil ja ODIHRile karikeerikud soovitusi omistades varjatult diskussiooni ODIHRi valimisekspertidega.

Sellist neutraalse eksperdi kuvandi taha varjatud väitlust võib jälgida nt rahvusringhäälingu 18.06.2026 intervjuus⁷, kus RVT juht Arne Koitmäe esmalt pareerib väidet, et kasutatav IVXV süsteem ei ole otsast lõpuni kontrollitav (ka selle RVT seisukohaga rahvusvaheliste teadlaste üldsus, sh OSCE/ODIHR valimiseksperdid ei nõustu, aga see pole käesoleva kaebuse

fookus) ning seejärel asub kirjeldama OSCE/ODIHR arvatavat soovitusotsast lõpuni kontrollitavuse kohta ning alla joonima sellega oletatavalt kaasnevaid negatiivseid asjaolusid (ja teeb seda omistades OSCE/ODIHR õiguslikule analüüsile soovituse, mida selles ei esitata ja mis on käesoleva kaebuse fookus).

Valeväited on eksitanud avalikkust

Soovitus luua “võimalus kontrollida enda häält pärast häälte lugemist” ei leia ODIHRi õiguslikust hinnangust⁸, kuigi otsast lõpuni kontrollitavuse (*end-to-end verifiability*) küsimust puudutatakse soovituses tähisega “I” (lk 3), mis on pikemalt lahti kirjutatud õigusliku hinnangu punktis 65 ning täpsustatud allmärkustes nr 52 ja 53 (lk 25-26), sj allamärkus 52 ennnetavalt ja üpris ühemõtteliselt vastustab RVT eksitavat kirjeldust:

“Väärib rõhutamist, et ODIHRi kasutatav otsast lõpuni kontrollitavuse mõiste ei ole mõteldud sisaldama valijapoolset isiklikku kontrolli (*individual verifiability*), kas tema hääl loeti kokku salvestatud kujul, sest see looks valijatele ühemõttelise võimaluse tõendada, kelle poolt nad hääle andsid, tuues sellega kaasa hääle salajasue nõrgestamise.” (lk 25)

Vaatamata asjaolule, et RVT kirjeldatud soovitus ODIHRi õiguslikust hinnangust ei leia ja ODIHR näib sellise tõlgenduse omapoolse selgitava allmärkusega lausa eksplitsiitselt välistavat, on väärinfo RVT eksitava teavitustöö tulemusel leidnud kajastamist mh rahvusringhäälingus⁹ ning eraldi fookusartiklina “Kas valija võiks tulevikus saada oma e-häält kontrollida ka pärast valimisi?” Postimehes¹⁰.

Kumbki väljaannetest pole suutnud RVT levitatud faktiväite tõele vastavust iseseisvalt kontrollida ega ole palunud kommentaari ei ODIHRi ega kohalike sõltumatute vaatlejate käest, mistõttu on eksitav faktiväide jäänud demokraatlikus avalikkuses kahetsusväärselt kehtima tõese väitena.

Subjektiivsete õiguste riive

Kuigi VVK kaebusest selle põhiosas õigesti aru saanud, mida väljendab otsuse punktis 1, on VVK siiski kaebust otsuse punkti 2 teisest lausest alates kuni 6 punktini esitanud eksitavalt, sj võib korrektseks pidada punkti 2 lõpuosa väiteid, et minu arvates on RVT omistanud ODIHRi raportile soovituse, mida see ei sisalda: “Kaebaja palus riigi valimisteenistusel avaldust korrigeerida või kõrvaldada puudus muul viisil.”

Kuigi kirjeldan kaebuses ka RVT soovitude konteksti, siiski ei taotle ma kaebuses puuduse kõrvaldamist konkreetset viisil ega heida RVT-le avalduses ODIHRi soovitude esitamise “viisi” (otuse punkti 2 kolmas lause), vaid taotlen avalduse RKVS §68 lg6 nõuetele vastavat läbivaatamist, millega kaasneb, et: “Läbivaatamise tulemustest ja võetud meetmetest teavitatakse avalduse esitajat viivitamata.”

Väide, et RVT veebilehel esitatud avaldus on kommentaar ja soovitus tutvuda ODIHRI raporti punktiga 65 ei ole läbivaatamise tulemustest teavitamine. Ka ei leia puuduse kohta tehtud avalduse nelja lause hulgast väidet, mida omistab sellele VVK: “Riigi valimisteenistus vastas 13.08.2025, et veebilehel avaldatu on kommentaar, mis ei refereeri ega tsiteeri OSCE/ODIHR raportit, mistõttu puudust ei tuvastatud.”

RVT oma vastuses ei ütle, et puudust ei tuvastatud, vaid kordab varasemaid teabenõude vastuse 25.07.2025 väiteid, millest lähtuvalt ma tegingi avalduse puuduse kohta valimiste korralduses, st nendest väidetest nähtuski puudus valimiste korralduses. Seetõttu pole RVT vastuse juures tuvastatav RKVS §68 lg6 vastav läbivaatamise tulemusest teavitamine, sest tegu on sisuliselt tautoloogiaga. Seega pole teadaolevat täidetud RKVS §68 lg6 baasnõue, et avaldus puuduse kohta tuleb läbi vaadata, sest vastuses sellest märku ei anta – avalduse esitajana järeldan sellest, et läbivaatamist ei toimunud.

RVT avalduse kommentaariks olemine oli aga teada juba teabenõude vastusest ja seda ma puudusena välja ei toonud. Kuigi RVT ei ütle oma vastuses, et kommentaar “ei refereeri ega tsiteeri OSCE/ODIHR raportit”, siiski omistab sellise väite RVT-le põhjendamatult VVK. Isegi kui RVT sellise väite esitaks või tuleks see sinna juurde mõelda, siis ei vastaks see väide tõele, sest RVT kahtlemata refereerib ehk osundab ODIHRI raportit. Ka ei vasta tõele RVT vastuses olev väide, et vaidlusalse teise soovitus leiab ODIHRI raporti punktist 65.

Kuna pole tehtud arusaadavaks, kas RVT on puuduse olemasolu tuvastanud või ei ole seda tuvastanud, siis arusaadavalt ei ole täidetud ka RKVS §68 lg6 viimase lause teine pool, st avalduse esitaja teavitamine võetud meetmetest.

Seega on minu subjektiivseid õigusi riivatud esiteks 1) avaldust läbivaatamata jättes ja kui lugeda RVT vastusele juurde VVK soovitatud väiteid, siis oleks subjektiivseid õigusi riivatud ka 2) avaldust ebaeesmärgipäraselt menetledes, st vastates avalduse vastuses esitades tegelikkusele mitte vastavaid väiteid.

Kuigi VVK mõistab otsuse punktis 1 ja punkti kolm viimase lause teises pooles õigesti, et avaldus puuduse kohta oli esitatud seoses RVT poolse seaduserikkumisega, siiski ei puudutanud kaebus VVK-le seaduserikkumisi, vaid RVT poolset menetlust:

“Minu 27.07.2025 avaldust 18.05.2025 RVT-le esitatud teabenõude 25.07.2025 vastuses mulle teatavaks saanud puuduse kohta valimiste korralduses koos soovitustega selle kõrvaldamiseks on RVT oma 13.08.2025 vastuses eiranud, millega on RVT keeldunud lõpetamast RKVS §15/KOVVS §19 ja AvTS §32 lg1 p3 rikkumist.

Soovin, et VVK teeks RVT-le ettekirjutuse, et see vaataks sisuliselt läbi minu avalduse puuduse kohta valimiste korralduses ning lõpetaks seaduserikkumise.”

Ilmselt polegi RVT poolse menetluse ja avalduse sisu täielikult lahus vaatlemine võimalik ega mõistlik, kuid kaebuses ei vaidlusta ma mitte RVT läbivaatamise konkreetset tulemust ja tarvitusele võetud meetmeid, vaid läbivaatamise ja tulemustest teadaandmise täielikku puudumist, st avalduse eiramist. Kui oleks täidetud RKVS §68 lg6 miinimumnõuded läbivaatamisest teadaandmise kohta, siis võiks arutada, kas vastuses teada antud meetmed vastavad miinimumnõuetele ja avaldust puuduse kohta menetleti ka eesmärgipäraselt. On arusaadav, et RVT peab saama ise otsustada, kuidas ta puudused valimiste korralduses kõrvaldab, kuid avaldustel ja kaebemenetlusel ei oleks mõtet, kui ta ei peaks tegema seda sisuliselt ja järgnev kaebemenetlus ei võimaldaks kaevata selle üle, kui seadust sisuliselt ei täideta.

Kuigi puuduse kõrvaldamine valimiste korralduses minu hinnangul võiks lõpetada seaduserikkumise, siiski ei kaevanud ma seaduserikkumise peale, vaid RVT poolse menetluse peale, mis riivas minu subjektiivset õigust, et minu avaldus vaadataks läbi RKVS §68 lg6 nõuete kohaselt – seejuures eiras RVT 27.07.2025 avaldusele alles 13.08.2025 vastates kolmepäevast tähtaega, mis on kõige muu kõrval siiski väike rikkumine.

VVK tõlgendab otsuse punktides 4 ja 6 kaebust ekslikult avalikes huvides esitatud kaebusena ja omistab otsuse punktis 4 mulle taotlusi, mida minu kaebusest ei leia:

“Asjaoludest nähtub, et kaebaja on pöördunud riigi valimisteenistuse poole sooviga, et viimane korrigeeriks veebilehel avaldatud informatsiooni. Riigi valimisteenistus vastas pöördumisele eitavalt ning kaebaja ei ole selle vastusega rahul. Ta taotleb Vabariigi Valimiskomisjonilt ettekirjutuse tegemist kohustamaks riigi valimisteenistust tegutsema kaebaja osutatud viisil. Selleks puudub kaebuse esitajal õigus.”

Kuna avaldus puuduse kohta on alati seaduserikkumise kohta, siis kaebus avalduse menetlemise kohta puudutab teatud määral neid seaduserikkumisi. Neist aga teha kaebuse põhifookus on eksitav. Kinnitan veelkord üle, et kaebuse tekstist ei leia ja ma ei taotle “Vabariigi Valimiskomisjonilt ettekirjutuse tegemist kohustamaks riigi valimisteenistust tegutsema kaebaja osutatud viisil”, vaid taotlen avalduse menetlemist seadusele vastavalt, mille järel eeldatavasti kõrvaldataks ka muud seaduserikkumised – mis ongi selliste avalduste mõte.

Tegelikult on ka VVK seda märganud, sest on toonud otsuse punkti 2 viimases lauses välja: “Kaebaja palus riigi valimisteenistusel avaldust korrigeerida või kõrvaldada puudus muul viisil.”

Seetõttu pole eluliselt usutav, et VVK peab kaebuse eesmärgiks minu õigustamatut soovi kirjutada RVT-le ette, mil viisil too peaks puudustega tegelema, kuid abivalmis kodanikuna mõistagi informeerisin mulle teadaolevatest võimalustest puuduste kõrvaldamiseks. Kas RVT kõrvaldab

puuduse minu soovitatud viisil või muul viisil, see on nende otsustada.

Kuigi VVK on ekslikult otsustanud kaebuse jätta läbi vaatamata, sest see olevat esitatud avalikes huvides, siis punktis 6 tuuakse välja, et VVK siiski “võtab kaebuse sisu teadmiseks ning arutab kohtuasjas 5-25-16 ja käesolevas kaebuses viidatud tähelepanekut oma korralisel koosolekul”. See tähendab, et kaebust päriselt läbi vaatamata ei jäeta, vaid vaadatakse see läbi lihtsalt ilma kaebajat kaasamata, millega kaebaja kaotab näiteks õiguse esitada läbivaatamise kohta PSJKS §37 lg1 kohast kaebust Riigikohtusse.

Selline kaebust läbivaatamata jättes siiski läbivaatamine riivab minu kui kaebaja õigust kaebuse seadusele vastavale menetlusele, mida riivati esiteks kaebuse arutamisega salajasel koosolekul ja seda paistab soovitavat riivata ka kaebuse arutamisega kaebajat arutelust kõrvaldades ning talle kaebajana kuuluvatest õigustest ilma jättes.

Taotlused

Eelneva valguses taotlen põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumilt, et:

1. Tunnistatakse õigusvastaseks VVK koosolek selle RKVS §12 lg3 vastuolus oleva ja VVK kommunikatsioonis põhjendamata jäetud salajase läbiviimise tõttu, mis ei võimaldanud kaebajal koosolekul osaleda ja mille tõttu kaebaja ei saanud oma seisukohti koosolekul tavapärasel viisil esitada ega olla nende arutamise juures;
2. Kui kolleegiumi meelest VVK salajase koosoleku korraldamisega ei ole rikkunud oluliselt kaebaja õigusi, siis kuulutatakse õigusvastaseks koosolekul tehtud otsus nr 40, sest VVK on ekslikult arvanud, et kaebaja on esitanud kaebuse avalikes huvides, kuigi kaebaja eksplitsiiselt vaidlustas RVT menetluslike sammude puudulikkust ning välistas kaebuses selle, et ta võiks soovida kirjutada RVT-le ette konkreetseid tegevusi või nende laadi.

VVK lubab oma otsuse punktis 6, et arutab oma korralisel koosolekul kohtuasjas 5-25-16 ja 18.08.2025 kaebuses leiduvaid tähelepanekuid, kuid ei täpsusta milliseid neist. Riigikohus on asja 5-25-16 4.07.2025 lahendi punktis 12 selgitanud, et kehtivas õiguses on rakendatud “tõhus ja õiglane menetlus olukorras, kus AvTS § 32 lg-s 1 sätestatud nõuete rikkumine on toime pandud riigi valimisteenistuse või VVK vastutusalas”. Samas punktis soovitab Riigikohus juhul, kui “valimiste korraldaja on rikkunud tema õigusi või rikkunud seadust muul viisil, esitada avalduse puuduse kohta valimiste korralduses riigi valimisteenistusele, kes korraldab avalduse läbivaatamise ja sellele vastamise” ja lisab: “Pärast avalduse läbivaatamist riigi valimisteenistuse poolt on isikul õigus esitada kaebus VVK-le.”

Seejuures on Riigikohus kaasuse 5-25-19 13.08.2025 lahendi punktides 12 väitnud, et kaebaja saab “vaidlustada riigi valimisteenistuse toiminguid või otsust vaid menetluslikust aspektist, s.o osas, mis puudutab tema avalduse

läbivaatamist” ja on lisanud punktis 13, et kaebaja ei saa vaidlustada RVT seisukohti “ka juhul, kui riigi valimisteenistus on andnud ekslikult vale vastuse”. Seega näib Riigikohus väitvat, et AvTS §32 lg1 p3 rikkumiste vastu siiski ei ole õiglast ja tõhusat menetlust, sest RVT võib esitada vaeleväiteid – seejuures on ilmne, et kui vaeleväide on esitatud *ekslikult*, siis peaks olema tegemist puudujäägiga menetluses, mistõttu peaks sel juhul kaebajal olema õigus kaevata VVK-le (ja vajadusel Riigikohtule).

Kui aga vaeleväide ei ole esitatud ekslikult, vaid on esitatud *tahtlikult vaeleväitena*, siis selliseks puhuks peaks olema õiglane ja tõhus menetlus, sest tahtlikult vaeleväiteid esitav RVT ja VVK mitte ainult ei riiva tugevalt õiglustunnet, vaid ohustab demokraatliku legitimatsiooni aluseid.

3. Seetõttu teen kolleegiumile ettepaneku hinnata kas valijatel on PS preambula kolmanda osalause ja §13-15 mõttega kooskõlas olev tõhus ja õiglane menetlus AvTS §31 tüüpi rikkumiste vastu olukorras, kus RVT ja VVK saavad subjektiivsete õiguste mitte riivatud olemise taha pugedes jätta sisuliselt menetlemata ja andmata hinnangu vaeleväidete kohta, mida esitatakse valimiste korraldajate ametlikes kanalites.

VIITED

1. *Märt Põdra kaebuse läbi vaatamata jätmine* (VVK 26.08.2025 otsus nr 40)
2. *VVK 25.-26.08.2025 koosoleku nr 27 protokoll* (VVK 28.08.2025)
3. *Valimiskaebus RVT 13.08 vastuse peale* (Põder 18.08.2025)
4. *Kirjavahetus teabenõudest avalduseni puuduse kohta valimiste korralduses koos selle vastusega* (Põder/RVT 18.06.2025–13.08.2025)
5. *Vabariigi Valimiskomisjoni otsuse edastamine* (VVK 26.08.25)
6. *ODIHR hindas e-hääletamise seadusandlust* (RVT 19.06.2025)
7. *Arne Koitmäe. E-hääletuse raport* (ERR 18.06.2025 ~13:35)
8. *Estonia: Opinion on the Regulation of Internet Voting* (OSCE/ODIHR 18.06.2025)
9. *OSCE soovitab e-valimisi seaduses täpsemalt reguleerida ja teha teavitustööd* (ERR 18.06.2025)
10. *Kas valija võiks tulevikus saada oma e-häält kontrollida ka pärast valimisi?* (Postimees 18.06.2025)